

نعارض دعاوی ادیان

عبدالرحیم سلیمانی (اردن تانی)

(عضو هیات علمی دانشگاه بغداد)

سلیمانی، عبدالرحیم (۱۳۳۸-)

تعارض دعاوی ادیان / عبدالرحیم سلیمانی - م: دانشگاه قم، ۱۳۹۴.
۳۶۵ ص.

بها: ۲۱۰۰۰ ریال

ISBN: 978-964-7092-68-4

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار)
کتابنامه: ص. ۳۵۱-۳۵۶؛ همچنین بصورت زیرنویس.
نمایه.

چاپ اول.

۱. تعارض دعاوی ادیان. ۲. انحصارگرایی دینی. ۳. دین - فلسفه. ۴. کثرت‌گرایی مذهبی.
۵. شمول‌گرایی دینی. ۶. پلاتینیگا، آلوین، ۱۹۳۲-م. - نظریه درباره انحصارگرایی دینی.
۷. اسلام و مسیحیت. ۸. مسیحیت و اسلام. الف. عنوان.

BL ۲۷۰ / ص ۱۳۹۴

کنگره:

۲۰۰

دیویی:

۹۴-۲۸۰۸-ن

کتابخانه ملی ایران:

عبدالرحیم سیمانی

تعارض دعاوی ادیان

● ناشر: انتشارات دانشگاه مفید ● ویراستار: حامد شیواپور ● طراح جلد: حمید رهبر ● حجم: ۱۱۰ بهدی پاشازاده
● تاریخ نشر: تابستان ۱۳۹۴ ● نوبت چاپ: اول ● چاپ: بهشت ● لیتوگرافی: نوبت ● شمارهگان: ۵۰۰ جلد
● شابک: ۴-۶۸-۸۰۹۲-۹۶۴-۹۷۸ ● قیمت: ۲۱۰۰۰۰ ریال

قم- انتهای بلوار شهید صدوقی- دانشگاه مفید

تلفن: ۲۲۱۳۰۲۲۶ / تلفکس: ۳۲۹۰۵۴۸۸ / نمابر: ۳۲۹۳۵۱۷۷ / صندوق پستی: ۳۶۱۱-۳۷۱۸۵

entesharat@mofidu.ac.ir

تهران- خیابان حافظ جنوبی- خیابان کامران صالح- کوچه حسن شاطری- پلاک ۶- دفتر دانشگاه مفید

تلفن: ۲۱۶۶۷۱۰۷۳۵ / نمابر: ۲۱۶۶۷۱۰۷۳۴

فهرست مطالب

مقدمه مرکز مطالعات قرآن.....	۹
پیشگفتار.....	۱۱
فصل اول: تکرر ادیان و چگونگی دینداری‌ها.....	۱۵
فصل دوم: رویکردهای کلی به تکرر ادیان.....	۳۱
۱- انحصارگرایی.....	۳۳
۲- کثرت‌گرایی.....	۳۳
۳- شمول‌گرایی.....	۳۴
فصل سوم: انحصارگرایی از نوع راست‌دینی جدید مسیحی.....	۵۳
فصل چهارم: الوین پلانتینگا و دفاع از انحصارگرایی مسیحی.....	۷۱
الف) انتقادات اخلاقی به انحصارگرایی.....	۷۴
ب) نقد و بررسی پاسخ به انتقادات اخلاقی.....	۷۷
ج) انتقادات معرفتی به انحصارگرایی.....	۸۲

۸۲	۱- آیا انحصارگرایی غیر موجه است؟
۸۴	۲- آیا انحصارگرایی نامعقول است؟
۸۵	۳- آیا انحصارگرایی از قوت برخوردار است و انحصارگرایی می‌تواند نسبت به اعتقادات خود معرفت پیدا کند؟
۸۸	(د) نقد و بررسی پاسخ به انتقادات معرفتی
۹۱	(ه) سخن پایانی
۹۵	فصل پنجم: شلایرماخر و اتو و دین بیرون از عقل و عمل
۹۶	(الف) موضع شلایرماخر درباره دین و ادیان
۱۰۵	(ب) بررسی موضع شلایرماخر
۱۰۹	(ج) موضع رودلف اتو درباره دین و ادیان
۱۱۷	(د) بررسی موضع اتو
۱۲۳	فصل ششم: سنت گرایان و وحدت متعالی ادیان
۱۲۴	(الف) سنت گرایان و سنت گرایان
۱۲۷	(ب) مفهوم سنت
۱۳۰	(ج) حکمت جامع ادیان
۱۳۲	(د) ظاهر و باطن دین
۱۳۳	(ه) وحدت متعالی ادیان
۱۴۱	(و) بررسی موضع سنت گرایان
۱۴۹	فصل هفتم: جان هیک و تکثرگرایی استقرایی
۱۵۱	(الف) جهان ادیان و ضرورت تکثرگرایی
۱۵۸	(ب) نگاه هیک به نظام الاهیاتی مسیحی
۱۶۳	(ج) راه حل هیک برای دعاوی متعارض
۱۶۷	(د) بررسی دیدگاه جان هیک
۱۷۳	فصل هشتم: شمول گرایی در مسیحیت کاتولیک
۱۷۷	(الف) کارل راتر
۱۸۵	(ب) بررسی موضع راتر
۱۸۷	(ج) هانس کونگ
۱۹۱	(د) بررسی موضع کونگ
۱۹۳	فصل نهم: دکتر سروش و صراط‌های مستقیم
۱۹۴	(الف) طرح مسئله و نگاه کلی
۱۹۹	(ب) بررسی نگاه کلی

ج) راه‌های ده‌گانه اثبات تکررگرای ۲۰۴

۱- راه اول ۲۰۶

۲- راه دوم ۲۰۷

۳- راه سوم ۲۰۹

۴- راه چهارم ۲۱۱

۵- راه پنجم ۲۱۳

۶- راه ششم ۲۱۵

۷- راه هفتم ۲۱۵

۸- راه هشتم ۲۱۷

۹- راه نهم ۲۱۸

۱۰- راه دهم ۲۲۰

فصل دهم: نموداری از انحصارگرایی در اسلام ۲۲۱

الف) موضع آیت الله محمد باقر آلای ۲۲۲

ب) بررسی دیدگاه آیت الله محمد باقر آلای ۲۳۰

ج) موضع آیت الله سبحانی ۲۳۵

د) بررسی موضع آیت الله سبحانی ۲۴۰

فصل یازدهم: «مستضعفان» و «موجون» در قرآن و روایات ۲۴۳

الف) قول مشهور درباره این دو گروه ۲۴۵

ب) نگاهی به روایات اسلامی در این باره ۲۵۲

ج) بررسی آیات و روایات ۲۵۷

فصل دوازدهم: آیت الله مطهری و اسلام فطری ۲۶۱

الف) رد تکررگرای ۲۶۳

ب) رد انحصارگرایی ۲۶۹

ج) اسلام فطری کلیدواژه رستگاری ۲۷۱

د) نقش باورها و اعمال در رستگاری انسان ۲۷۵

فصل سیزدهم: بررسی مبانی عقلی و نقلی نظریه اسلام فطری ۲۸۵

الف) سابقه نظریه اسلام فطری ۲۸۵

ب) هدایت الهی نسبت به همه انسان‌ها ۲۸۹

ج) نظریه اسلام فطری و ویژگی‌های رستگاری‌شناسی عادلانه ۲۹۲

د) قرآن مجید و حق‌پذیری فطری ۲۹۸

هـ) ایمان فطری و اسلام فطری ۳۰۱

فصل چهاردهم: نظریه اسلام فطری، بررسی و توضیح.....	۳۰۹
الف) دامنه باور به مبدأ و معاد.....	۳۱۰
ب) عمل صالح مؤمنانه.....	۳۱۶
ج) تطبیق سه عنصر فطری بر آیات قرآنی.....	۳۲۳
فصل پانزدهم: قرآن مجید و دعاوی متعارض ادیان.....	۳۳۱
کتابنامه.....	۳۵۱
نمایه.....	۳۵۷

مقدمه / مرکز مطالعات قرآن

أُنزِلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ فَسَالَتْ أَوْدِيَهُمْ فَأَحْتَمَلُ السَّيْلُ زَيْدًا رَابِعًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَيْدٌ وَقَدْ قُتِلَ إِنَّهُ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّيْدُ فَيَدَّبُّ حَفَاً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمُكِّثُ فِي الْأَرْضِ كَذِلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ (رعد/۱۷)

دین آب حیات معنوی بشر در طول تاریخ بوده است و توانسته قدرت‌مندترین نهاد فردی و اجتماعی را ایجاد کند. از علقه بود انسان تا گسترده‌ترین نهادهای اجتماعی حوزه تأثیر و نفوذ آن است و تحولات تمدنی هیچ‌گاه نتوانسته آن را از بین ببرد و بلکه هر تمدن قدیم و جدید که به آن در افتاده بتدریج روبه زوال گذاشته است.

نهاد دین هدیه قدیمی و ریشه‌دار به بشر است و در گذر زمان در مناطق مختلف جلوه‌های گوناگونی پیدا کرده است. گرچه سمت و سوی کلی آنان به حقیقت است و راههای متعددی به آن ترسیم شده؛ ولی گزاره‌های دینی درباره حقایق عالم و وظایف انسان متدین و انجام مناسک و راه نجات و رستگاری یکسان نیست.

بررسی تعارض میان دعاوی ادیان موضوع پژوهش حاضر است که محقق ارجمند حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالرحیم سلیمانی آن را نگاشته و پس از ارزیابی توسط اساتید محترم حجت الاسلام والمسلمین دکتر ادیب و حجت الاسلام والمسلمین دکتر شیواپور، مرکز مطالعات قرآن آن را برای انتشار برگزیده و با مساعی ارزنده مدیر محترم انتشارات جناب آقای محسن ابوالفتحی آماده چاپ گردید. مرکز مطالعات قرآن ضمن تشکر از محقق و ارزیابان محترم و سایر مکاران معاونت پژوهشی امید دارد کتاب حاضر بتواند به عنوان کتاب کمک درسی در دروس رشته الهیات و فلسفه دین و معارف قرآن مورد استفاده اساتید، طلاب و دانشجویان گرامی قرار گیرد.

مدیر مرکز مطالعات قرآن

مجید رضایی دوانی

پیشگفتار

نوشته‌ای که پیش رو می‌خوانید، نگارش عزیز قرار دارد تلاشی است برای شناخت و بررسی برخی از مهم‌ترین نظریاتی که در باب «تعارض دعاوی ادیان» ارائه شده است. سنت‌های بزرگ دینی مربوط به جهان چه با صراحت و تأکید و چه به صورت ضمنی بر دو ادعای مهم پافشاری می‌کردند:

یکی اینکه در باب واقعیت‌های کلی عالم دینی، حقیقت محض را بیان می‌کنند، و دیگر اینکه آنها راه انحصاری نجات و رستگاری انسان هستند. اما مسأله مهم و اساسی این است که گزارشی که این ادیان از واقعیت‌های هستی ارائه می‌دهند و نیز راه‌هایی که برای رستگاری انسان نشان می‌دهند به ظاهر با همدیگر سازگاری ندارند. این امر مسأله معروف «تعارض دعاوی ادیان» را شکل می‌دهد.

آیا می‌توان ادعای غالب سنت‌های دینی را مبنی بر اینکه تنها یک دین بر حق است و تنها پیروان یک دین اهل نجات و رستگاری هستند و پیروان سایر ادیان از نجات و رستگاری یا درجات بالای آن محروم هستند، پذیرفت؟ مطابق این دیدگاه اکثریت قاطع انسان‌ها در ضلالت و گمراهی محض به سر می‌برند و راهی به نجات و رستگاری ندارند. کسانی این ادعا را برتافته و آن را با توجه به

وضعیت ادیان موجود و نیز نوع دینداری متدینان به ادیان مختلف غیر عادلانه و غیر عقلانی و غیر منطقی یافته‌اند. آنان تلاش کرده‌اند که به گونه‌ای مسئله «تعارض دعاوی ادیان» را حل کنند و قائل شوند که در جهان، ادیان متعددی وجود دارد که همگی حق و نجاتبخش هستند. همه این ادیان متعدد به ظاهر متفاوت و متعارض همگی حقیقت را می‌گویند و همه آنها راه‌هایی به سوی نجات و رستگاری انسان‌ها هستند.

دسته سومی از اندیشمندان راه میانه‌ای را پیموده‌اند و در حالی که حق، یا حق کامل را منحصر در یک دین دانسته‌اند اما رستگاری پیروان دیگر ادیان را ممکن شده‌اند. آنان آن رفته‌اند که راه رستگاری در دین حق به گونه‌ای ترسیم شده که همه انسان‌ها، هر چند دین حق را نیافته باشند، می‌توانند آن را بیابند.

سه گرایش فوق، ا فیلسوف دین شهیر معاصر، جان هیک، به ترتیب «انحصارگرایی»، «تکثرگرایی» و «شمول‌گرایی» می‌نامد. نوشتار حاضر در پی آن است که پس از بررسی وضعیت کلی ادیان و دینداری‌ها نمونه‌هایی از مهم‌ترین شخصیت‌ها و مکاتب سه گرایش فوق را به اختصار معرفی و بررسی نماید. دو فصل ابتدایی این نوشتار به طرح سؤال و بحث کلی در این موضوع پرداخته و زمینه بحث و تعاریف گرایش‌های مختلف را بیان کرده است. در فصول بعدی ابتدا به نمونه‌هایی از سه گرایش فوق در جهان غرب و سپس به نمونه‌هایی از آن‌ها در جهان اسلام پرداخته شده و کتاب با دیدگاهی که نویسنده قابل دفاع‌تر می‌داند خاتمه یافته است. نویسنده در فصل پایانی تلاش کرده است که دیدگاه مورد قبول خود را با آیات قرآنی تطبیق دهد.

از آنجا که مسئله «تعارض دعاوی ادیان» و به ویژه بحث رستگاری پیروان دیگر ادیان دغدغه عموم انسان‌هاست، عموم مردم و به ویژه دانشجویان و طلاب، می‌توانند مخاطب این کتاب باشند. اما در واقع اثر فوق به عنوان متنی برای دو واحد درسی در مقطع کارشناسی ارشد رشته فلسفه دین تهیه شده است.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از دو استاد گرانقدر که اینجانب را کمک و یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایم. جناب آقای دکتر ادیب که پس از ارزیابی اثر نکات سودمندی را فرمودند و نیز جناب آقای دکتر شیواپور که هم در ارزیابی نکات سودمندی را فرمودند و هم زحمت ویرایش اثر را تقبل نمودند که در واقع کمک ایشان بسیار بیشتر از ویراستاری ادبی بود و اصلاحات بسیار مهمی را در بر می‌گرفت.

همچنین از همه مسئولان دانشگاه مفید، به ویژه قائم مقام محترم ریاست جناب دکتر یرسعید موسوی، معاون محترم پژوهشی جناب آقای دکتر نظرپور، مدیریت محترم مرکز مطالعات قرآن جناب حجت الاسلام رضایی، مدیر محترم پژوهش جناب آقای دکتر محمدی، مدیر محترم انتشارات جناب آقای ابوالفتحی و صفحه‌آرای محترم جناب آقای پاشازاده نهایت تشکر و سپاس را دارم.

بدالرحیم سلیمانی